

Násfa - Bethlen Gábor erdélyi fejedelem és Brandenburgi Katalin eljegyzési násfája

Ötvösgyűjtemény

Leltári szám:	53.4738.1
Készítés ideje:	1626 (feltehetően)
Készítés helye:	Erdély (feltehetően); Magyarország (feltehetően)
Anyag:	almandin; ezüst; gyémánt; rubin; smaragd
Technika:	beágyazott zománc (émail champlevé); festett zománc; részben aranyozott; ronde bosse zománc
Méret:	magasság: 9,4 cm szélesség: 7,5 cm

Az ékszer középpontját pajzsforma gyémántos-smaragdos keretbe fogott vöröszománccos szív uralja, s azt két oldalról egy-egy kéz fogja közre, mutatoujjukon gyűrűvel. Alant halálíró, felül horgony, kereszt, hercegi korona és mindenekelőtt a kétoldali szárnyak a meghatározó jelképi elemek. Ezekon túl zománccsív gerlepár, kígyó, nyilak, lomb és virágok egészítik ki a döntően biblikus forrású szimbólumok rendszerét. A szívet tartó kezek és a gerlepár elmaradhatatlanok voltak a kor nászékszerein, ez esetben is ezek egyértelműsítik az ékszer nászhoz kapcsolt rendeltetését. A szakrális szimbólumok ilyen kiterjedt szerepeltetése azonban nem volt jellemző a házasság kontextusában, s bizonyára a fejedelem mély vallásossága indokolhatta. Az ékszer lemezdarabokból összeállított hátfalára a hátoldalon szokatlan megoldásként horgonyforma áttört, vésett díszű *pszeudo* hátfalat szereltek.

Az ötvösség kutatásában mindmáig meghatározó jelentőségű 1884. évi ötvösmű-kiállításon öt hasonló ékszer szerepelt Zichy Ödön, Tisza Lajos, Zichy Antal, Andrássy Manó és Berényi Ferenc gyűjteményéből. (Egyszersmind ez volt az első és utolsó alkalom is, amikor az öt ékszer együtt volt látható.)

Az Iparművészeti Múzeumban őrzött násfa az 1884-ben Zichy Ödön (1811–1894) által kiállított darabbal azonos, amely fia, Zichy Jenő (1837–1906) tulajdonából 1906-ban a Fővárosi Képtár, majd 1953-ban a Múzeum gyűjteményébe került.

Az 1884. évi tárlat katalógusában az egyes ékszerek leírásai között olvasható a tárgyakhoz kapcsolódó tradíció összefoglalása: *"A hagyomány azt beszéli, hogy Bethlen Gábor fejedelem esküvőjén Brandenburgi Katalinnal, hat apród s a fejedelem maga viselt ilyen fajta násfát, az apródoké ezüstből, a fejedelemé aranyból való volt."*

Az Iparművészeti Múzeumba került rendhagyó darab ezüstből készült; ezzel magyarázhatók néhol igénytelen technikai megoldásai, kissé elnagyolt kialakítása. A belefoglalt nagyszámú drágakő, az egykor pompázatos zománccsív és aranyozás ugyanakkor a "csupán" 'látszatra szánt alkalmi ékszer'-teóriát erősítik. A tradícióhoz is igazodó kutatói elképzelés szerint ékszerünk jelvény-ékszerként készült Bethlen Gábor erdélyi fejedelem és Brandenburgi Katalin 1626. évi kassai esküvője alkalmából, afféle *efemer* ékszerként, azaz a szűkebb fejedelmi kíséret tagjainak szánt ékszerek egyike, mivel aranyból való társai a fejedelmi párt illeték.

Az ékszer ezüstből készült változatának két további példánya ismert: egyiküket a brüsszeli Musées royaux d'Art et d'Histoire - Musée du Coeur Boyadjian, másikukat a Magyar Nemzeti Múzeum őrzi.

A násfa aranyból készült analóg példánya a drezdai Grünes Gewölbe gyűjteményében található (Inv. Nr. VIII 288). Ezt talán Brandenburgi Katalin viselte az 1626. évi fejedelmi esküvőn, s 1631-ben, amikor a férje halála elhagyta Erdélyt, magával vihette az ékszert. A drezdai násfa szintén aranyból készült, talán egykor a vőlegény által viselt párdarabja az 1884. évi ötvösmű-kiállításon 13. szám alatt szerepelt, gróf Zichy Antal tulajdonaként.

A kutatás újabb iránya kétségesnek tekinti az ezüst példányok 17. századi eredetét. E megközelítés képviselői szerint a tárgyak formai és készítéstechnikai sajátosságaiban a 19. századi, historizáló ékszerek jellegzetes megoldásai ismerhetők fel, autentikus jelentőségük vélelme pedig csupán a forrásokkal nem igazolható, ismeretlen gyökerű tradíción alapul.

Irodalom

- Kiss Erika: - „... derekas Inuentalasnak Regestruma” – Bethlen Gábor kincstára és kincsei. In: Dáné Veronika et al. szerk.: *Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene: Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Cluj-Napoca, 2014. - 655-705: 663-664
- Ékszer. In: Kiss Erika és Oborni Teréz szerk.: *A kód: Bethlen 1613*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2014. - 162-163 (kat. sz. 103): 163 (Kiss Erika)
- Szerk.: Horváth Hilda, Szilágyi András: *Remekművek az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből. (Kézirat)*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2010. - Nr. 54. (Simonyi István)
- Szerk.: Pataki Judit: *Az idő sodrában. Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeinek története*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2006. - Nr. 161. (Békési Éva)
- Simonyi István: Questions and answers. An attempt at defining the so-called "Bethlen-Násfa". *Ars Decorativa* 24, 2006. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2006. - 21-38.
- Szerk.: Mikó Árpád, Sinkó Katalin: *Történelem - kép. Múlt és művészet kapcsolata Magyarországon*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2000. - Nr. VII-21/a. (analógia) (Kiss Erika)
- Szerk.: Pataki Judit: *Művészet és Mesterség. CD-ROM*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1999. - fém 16.
- szerző: Prékopa Ágnes: *Európai zománcművesség a középkortól a szecesszióig. Válogatás az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeiből*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1991. - Nr. 14.
- szerző: Szilágyi András, Ács Piroska: *Művészet és Mesterség. Fémművesség*. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1989. - téves ltsz.-mal (Szilágyi András)
- Szerk.: Péter Márta: *Reneszánsz és manierizmus. Az európai iparművészet korszakai*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1988. - Nr. 327. (Szilágyi András)
- Szerk.: Makkai László: *Erdély története. II. (1606-1830)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986. - Nr. 31. kép
- Szerk.: Voit Pál: *Ötvösművészet. Régiségek könyve*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983. - 31. kép (Weiner Piroska)
- Szilárdfy Zoltán: Bethlen Gábor esküvői násfái. *Confessio*, 4 (1980) 2. sz.. 1980. - p. 35-39.
- Détári Angéla: *Régi magyar ékszerek*. Corvina Kiadó, Budapest, 1976. - Nr. 46. (téves ltsz.mal)
- Szerk.: Radocsay Dénes, Farkas Zsuzsanna: *Az európai iparművészet remekei. Száz éves az Iparművészeti Múzeum 1872-1972*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1972. - Nr. 183. (téves ltsz.mal)
- Somogyi Árpád: *Ötvösművek, ékszerek és az Esterházy kincs. Kiállítás az Iparművészeti Múzeumban*. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1963. - p. 13.
- *Az 1896-iki Ezredéves Országos Kiállítás. A Történelmi főcsoport hivatalos katalógusa*. Kosmos Műintézet, Budapest, 1896. - Nr. 6263.
- Szerk.: Pulszky Károly, Radisics Jenő: *A magyar történelmi ötvösmű-kiállítás lajstroma*. Franklin Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1884. - III. terem, p. 89-91., Nr. 11.

